د افغانستان اسلامي جمهوریت

د لوړو زده کړو وزارت

د سلام پوهنتون

د شرعیاتو پوهنځی

د فقهې او قانون څانګه

د ماسترۍ دوره

د ارتداد احکام

د اسلامي فقهې او د افغانستان د نافذه قوانینو له نظره

د ماسترۍ د دورې څېړنیز بحث

څېړونکی: وحید الله

رهنما استاد: پوهندوی دوکتور نجیب الله "صالح" حفظه الله تعالی

کال: ۱۳۹۷ هـ ش

د افغانســتان اسـلامي جمهوريت
د لـوړو زده کړو وزارت
د ســــــلام پوهنتون
د شـــرعياتو پوهنځی
د فقهې او قانون څـانګه
د ماســـترۍ دوره
د ماســـترۍ د دورې پای ليکنه

د ارتداد احکام

د اسلامي فقهې او د افغانستان د نافذه قوانينو له نظره

د ماسترۍ د د دورې څېړنيز بحث

څــــــېړونکی: وحـــيد الله
رهنما اســتاد: پوهندوی دوکتور نـجـيب الله "صـالح" حفظه الله تعالی

کال: ۱۳۹۷ هـ ش

بسم الله الرحمن الرحيم

سلام پوهنتون

د شرعیات اوقانون پوهنځی

د فقه او قانون څانګه

د ماستری بورډ

تـــصدیق نـــامـــه

د فقه اوقانون د دریمی دوری څخه) د ښاغلی وحید الله د سمیع الله زوی د ID: Sh-msf-94-109 نمبر لرونکی (د ماستري دوری خپل پایلیک چی عنوان یې: د ارتداد احکام د اسلامی فقهې او دافغانستان د نافذه قوانینو له نظره دی، د پنجشنبې ورځ په ۱۳۹۷/۸/۱۷ هـ ل نېټه یې په بریالیتوب سره دفاع کړاو د حکم پلاوي له نظره د 88 (نمرو په عدد) اته اتیا نمرې (نمرو په حروفو) مستحق وګرځید، له الله تعالی څخه ورته د لازیاتې بریا غوښتونکي یو.

د حکم پلاوي د اعضاؤ لاسلیکونه:

ګڼه	داستاذ نوم	عضویت	لاسلیک
۱	دکتور عبد الباري حمیدي	دحکم پلاوي عضو	[signature]
۲	استاذ وزیر محمد سعیدي	د حکم پلاوي عضو	[signature]
۳	دکتور نجیب الله صالح	لاربنود او دحکم پلاوي مشر	[signature]

دماستری د بورډ آمر ____________ علمی مرستیال ____________

د بحث لنډيز

دغه لکينه په لړليک ، سريزې ، تمهيد ، څلورو فصلونو او نتيجه ګيرۍ باندې مشتمله ده چې په هر فصل کې د موضوع اړوند مسائل راټول شوي دي او په جدا ګانه ډول په مباحثو او هر مبحث په اړوندو مطالبو او بالآخره هر مطلب په ځانګړو عنوانونو باندې ويشل شوی دی.

1. **تهميد**: څرنګه چې په دغه څېړنه کې د ارتداد احکام د اسلامي فقهې او د افغانستان د نافذه قوانينو له نظره څېړل شوي دي ، او ارتداد د شرعي حدودو څخه يو حد دی ، نو اړينه وګڼل شوه تر څو د تمهيدي خبرو په ترڅ کې لومړی شرعي حدودود په خلاصه شکل سره معرفي شي او بيا د ارتداد د حد ځای په شرعي حدودو کې څرګند شي.
2. **لومړی فصل**: لومړي فصل مو ارتداد پېژندنې ته ځانګړی کړی دی چې د ارتداد تعريف ، ارکان ، د صحت شرطونه او د ارتداد تاريخي سير مو پکې بيان کړي دي.
3. **دويم فصل**: دويم فصل مو د ارتداد اسبابو ته ځانګړی کړی دی په کوم کې چې د ارتداد عقيدوي اسباب ، قولي اسباب ، د اعمالو اسباب ، او د شرعي اعمالو د ترک کولو اسباب ذکر شوي دي.
4. **دريم فصل**: دريم فصل مو د ارتداد احکامو ته ځانګړی کړی دی چې پکې د اسلامي فقهې او د افغانستان د نافذه قوانينو له نظره د ارتداد احکام بيان شوي دي.
5. **څلورم فصل**: څلورم فصل مو د ارتداد د سزا په هکله د بشر د حقوقو د نړيوالې اعلاميې او د بشر د حقوقو د شعار ورکوونکو د نيوکو ، انتقاداتو او نومورو نيوکو او انتقاداتو ته د اسلام د مبارک دين لخوا عقلي او نقلي دلايل وړاندې کړي دي.
6. **خاتمه**: په خاتمه کې د بحث مهمې پايلې ذکر شوي دي.

او بالآخره دغه ليکنه مو د الله سُبحانهُ و تعالی ﷻ په توفيق سره پای ته ورسوله.

د مطالبو لړلـــــيک

ګڼه	عـنوان	مخګڼه
۱	ســـــــريزه	۱
۲	○ د بحث اهداف	۱
۳	○ د موضوع د غوراوي لامل ، اهميت او ضرورت	۱
۴	○ د مسئلې طرح او د تحقيق اصلي سوالونه	۵
۵	○ د موضوع احتمالي ، نظري او عملي فوايد	۶
۶	○ د موضوع په تړاو له دې وړاندې ليکل شوې څېړنې او مقالې	۶
۷	○ د ليکنې کړنلاره (ميتود)	۶
۸	○ د موضوع د جوړښت پلان (خطة البحث)	۸
۹	تـمـهـيد	۱۳
۱۰	د موضوع اړوند اصطلاحاتو لنډه پېژندنه	۱۶
۱۱	آيا ارتداد حدي جرم دی که تعزيري ؟	۲۰
۱۲	**لومړی فصل** په اسلامي فقه او د افغانستان په نافذه قوانينو کې د ارتداد پېژندنه (د ارتداد تعريف، ارکان او شروط)	۲۴
۱۳	لومړی مبحث: د ارتداد پېژندنه	۲۴
۱۴	لومړی مطلب: د ارتداد تعريف	۲۴
۱۵	دويم مطلب: په اسلامي شريعت کې د ارتداد د کليمې استعمال	۲۷
۱۶	دريم مطلب: په اسلام کې د ارتداد تاريخي سير	۳۳
۱۷	دويم مبحث: د ارتداد ارکان	۴۰
۱۸	لومړی مطلب: د ارتداد عمومي ارکان	۴۰
۱۹	دويم مطلب: د ارتداد خصوصي ارکان	۴۱
۲۰	دريم مبحث: د ارتداد شرايط يا د صحت شرطونه	۴۲
۲۱	لومړی مطلب: اسلام	۴۲
۲۲	دويم مطلب: عقل	۴۴
۲۳	دريم مطلب: بلوغ	۴۷
۲۴	څلورم مطلب: اختيار	۵۰
۲۵	پنځم مطلب: د کفر اراده	۵۲

۲۶	شپږم مطلب: علم په حال او حکم	۵۳
۲۷	خلورم مبحث: د ارتداد د اثبات طریقه	۵۵
۲۸	لومړی مطلب: اقرار	۵۵
۲۹	دویم مطلب: شهود	۵۶
۳۰	قراین:	۵۷
۳۱	**دویم فـــصل** **د ارتداد اســـباب** **(هغه امور چې په هغه سره یو مســـلمان مُرتد کیږي)**	۵۹
۳۲	لومړی مبحث: ارتداد په عقیده کې	۶۰
۳۳	لومړی مطلب: د الله ﷻ څخه منکر کېدل	۶۱
۳۴	دویم مطلب: د الله ﷻ د ځینو صفاتو څخه منکر کېدل	۶۴
۳۵	دریم مطلب: د اتحاد او حلول عقیده ساتل یعنې الله ﷻ او مخلوق یو ګڼل	۶۶
۳۶	څلورم مطلب: د تثلیث عقیده لرل یا معبودان درې ګڼل	۶۷
۳۷	پنځم مطلب: الله ﷻ ته اجزاء ګڼل (لکه زوی و غیره)	۶۸
۳۸	شپږم مطلب: په رسولانو ایمان راوړلو کې عقیدتا نیمګړتیا ، چې ځنیې منل او ځینې نه منل:	۶۹
۳۹	اووم مطلب: نېکان خلک پیغمبران ، او پیغمبران یا ملایکې الله ګڼل:	۷۲
۴۰	اتم مطلب: د الله ﷻمنل او د پیغمبر نه منل یا د قرآن منل او د سنت نه منل ، او یا د دې برعکس عقیده اختیارول	۷۳
۴۱	نهم مطلب: د آخري نبي حضرت مُحمد رسـولُ الله ﷺ څخه انکار کول او یا یې خاتم النبیین نه منل	۷۳
۴۲	لسم مطلب: د انبیاؤ د قطعي الدلالت او قطعي الثبوت معجزات سحر ګڼل او یا ورته کفر ویل	۷۵
۴۳	یوولسم مطلب: د قرآن کریم څخه انکار کول او یا د قرآن کریم د ځینو برخو څخه انکار کول	۷۶
۴۴	دولسم مطلب: د نازل شوو آسماني کتابونو له نزول څخه انکار کول	۷۹
۴۵	دیارلسم مطلب: د قیامت د ژوند څخه انکار کول	۸۰
۴۶	څوارلسم مطلب: مؤمنان او کفار په عقیده کې برابر ګڼل	۸۳
۴۷	پنځلسم مطلب: حلال حرام ګڼل او حرام حلال ګڼل	۸۴
۴۸	دویم مبحث: ارتداد په اقوالو کې	۸۷
۴۹	لومړی مطلب: الله ﷻ ته ښکنځل کول	۸۷
۵۰	دویم مطلب: د الله ﷻ په ربوبیت او نظام چلولو کې منفی بحثونه کول په دې ترتیب سره چې د الهي نظام نقص بیانوي	۹۱
۵۱	دریم مطلب: حضرت مُحَمَّد رسول الله ﷺ ته ښکنځل کول	۹۲
۵۲	څلورم مطلب: نورو انبیای کرامو ته ښکنځل کول	۹۵

۵۳	پنځم مطلب: په پیغمبرانو اعتراض کول	۹۸
۵۴	شپږم مطلب: په قرآنکریم باندې اعتراض کول	۱۰۰
۵۵	اووم مطلب: له اسلام څخه بېزارتیا او یا له اسلام څخه خپله بېزارتیا اعلانول	۱۰۱
۵۶	اتم مطلب: د اسلام د مبارک دین پورې ملنډې وهل	۱۰۲
۵۷	نهم مطلب: مؤمنانو ته د کفر او الحاد بلنه ورکول	۱۰۳
۵۸	دریم مبحث: ارتداد په اعمالو او افعالو کې	۱۰۴
۵۹	لومړی مطلب: د قرآن کریم غورځول	۱۰۴
۶۰	دویم مطلب: سحر کول	۱۰۵
۶۱	دریم مطلب: غیرالله (بُت ، لمر ، سپوږمۍ ، ...... وغیره) ته سجده کول	۱۰۶
۶۲	څلورم مطلب: په حضرت مُحَمَّد ﷺ باندې د وحې د نزول خفګان کول	۱۰۷
۶۳	پنځم مطلب: د الله ﷻ له پیغمبر څخه مخ ګرځول	۱۰۸
۶۴	شپږم مطلب: د قرآنکریم په دعوت خفه کېدل او یا د قرآنکریم له اورېدلو څخه د خلکو منع کول	۱۰۹
۶۵	څلورم مبحث: ارتداد د شرعي عمل په انکار کې	۱۱۰
۶۶	لومړی مطلب: د لمانځه ترک کول په انکار سره	۱۱۰
۶۷	دویم مطلب: د روژې ترک کول په انکار ســره	۱۱۵
۶۸	دریم مطلب: د زکات ترک کول په انکار ســره	۱۱۷
۶۹	څلورم مطلب: د حج ترک کول په انکار ســره	۱۱۹
۷۰	**دریم فـــصل** **د ارتداد احـــــکام** **په اســــــلامي فقه او د افغانســــــــتان په نافذه قوانینو کې**	۱۲۲
۷۱	لومړی مبحث: په اســـــلامي فقه کې د ارتداد احــکام	۱۲۲
۷۲	لومړی مطلب: د ارتداد هغه احکام چې د مُرتد د نفس پورې اړه لري	۱۲۲
۷۳	مُرتد ته د مرګ ســزا ورکول	۱۲۴
۷۴	د مُرتد د سزا کیفیت	۱۲۷
۷۵	د مُرتدې ښځې د نفس حکم	۱۲۹
۷۶	دویم مطلب: د ارتداد هغه احکام چې د مُرتد د نکاح په امورو (احوال شخصي) پورې اړه لري	۱۳۳
۷۷	دریم مطلب: د ارتداد هغه احکام چې د مُرتد د د ملکیت ، میراث او دین یا قرض د امورو پورې اړه لري	۱۳۵
۷۸	الف: د مُرتد د ملکیت حکم	۱۳۵
۷۹	ب: د مُرتد د میراث حکم	۱۳۹
۸۰	څلورم مطلب: د ارتداد هغه احکام چې د مُرتد د اولاد پورې اړه لري	۱۴۶

۸۲	پنځم مطلب: د ارتداد هغه احکام چې د مُرتد د اجتماعي امورو پورې اړه لري	۱۴۸
۸۳	شپږم مطلب: د ارتداد هغه احکام چې د مُرتد د اعمالو پورې اړه لري	۱۴۹
۸۴	اووم مطلب: د مُرتد د ذبیحې او حلالې حکم	۱۵۱
۸۵	دویم مبحث: د مُرتد د اســـتـتابې (توبه ویســـتلو) احــکام	۱۵۲
۸۶	لومړی مطلب: د مُرتد توبه کول او د استتابې حکم	۱۵۲
۸۷	دویم مطلب: د مُرتد د توبې ورکول کیفیت	۱۶۵
۸۸	دریم مطلب: د متکرر مُرتد د توبې حکم	۱۶۷
۸۹	د هغه چا حکم چې نبي کریم ﷺ ته ښکنځل وکړي	۱۶۹
۹۰	څلورم مطلب: د ارتداد په هکله د وسوسو حکم	۱۷۰
۹۱	آیا په وسوسو باندې انسان نیول کیږي او که نه ؟	۱۷۰
۹۲	دریم مبحث: د افغانستان په نافذه قوانینو کې د ارتداد احکام	۱۷۱
۹۳	لومړی مطلب: د افغانستان په اســـاسي قانون کې د ارتداد احکام	۱۷۱
۹۴	دویم مطلب: د افغانســـتان د جـــزا په قانون کې د ارتداد احکام	۱۷۵
۹۵	دریم مطلب: د افغانستان په نورو نافذه قوانینو کې د ارتداد احکام	۱۷۶
۹۶	څلورم مبحث: د مُرتد عقوبت	۱۷۷
۹۷	لومړی مطلب: د مُرتد دنیوي عقوبت	۱۷۷
۹۸	دویم مطلب: د مُرتد اخروي عقوبت	۱۷۸
۹۹	**څلورم فـــصل** **د بشـــر د حـقـوقو له نظره د مُرتد د ســـزا په هکله تـبـصره** **د غـیر مســـلمو نیوکې او ځـوابونه**	۱۷۹
۱۰۰	لومړی مبحث: د بشـــر حـقوق ، د بشر د حقوقو نړیوالې اعلامیې او د بشر د حقوقو د نړیوالې اســلامي اعلامیې ته لنډه کتنه	۱۸۰
۱۰۱	لومړی مطلب: د بشر د حقوقو له نظره د مُرتد د سزا په هکله تبصره	۱۸۰
۱۰۲	دویم مطلب: د بشر د حقوقو تعریف	۱۸۰
۱۰۳	○ د بشر د حقوقو تعریف د غرب له نظره	۱۸۱
۱۰۴	○ د بشر د حقوقو تعریف د اسلام له نظره	۱۸۱
۱۰۵	دریم مطلب: د بشر د حقوقو نړیوالې اعلامیې ته لنډه کتنه	۱۸۱
۱۰۶	څلورم مطلب: د بشر د حقوقو نړیوالې اسلامي اعلامیې ته لنډه کتنه	۱۸۲
۱۰۷	پنځم مطلب: د بشر د حقوقو د نړیوالې اعلامیې او د بشر د حقوقو د نړیوالې اسلامي اعلامیې تر منځ مشترک او اختلافي موارد	۱۸۴

١٠٨	دويم مبحث: د ارتداد په هکله د بشر د حقوقو د نړيوالي اعلاميې او د غير مسلمو نيوکې ، انتقادات او ځوابونه	١٨٦
١٠٩	لومړی مطلب: په اسلام کې د دين ازادي	١٨٨
١١٠	اسلام د زړه له کومي منل د مسلمانېدو شرط دی	١٩٠
١١١	الله ﷻ انسان ته د دين په ټاکلو کې اسلام ته په داخلېدو کې آزادي ورکړې ده	١٩١
١١٢	له رسول الله ﷺ سره په مکه کې څرنګه فوځ وُ؟	١٩١
١١٣	**د غير مسلمو نيوکه او انتقاد:** د ارتداد سزا کومه چې د اسلام لخوا مُرتد ته ورکول کيږي د عقيدې د آزادۍ خلاف ده حال دا چې د بشري حقوقو په نړيواله اعلاميه کې بشر آزاد دی چې هر دين ته اوړي اوښتی شي.	١٩٣
١١۴	**د غير مسلمو نيوکه او انتقاد:** په اسلام کې د مُرتد ، محسن زاني ، او قطاع الطريق سزا قتل ده ، د شرابو څکلو او قذف سزا ۸۰ درې ده ، کوم چې بايد داسې نه وای.	١٩۴
١١۵	دويم مطلب: په اسلام کې د بيان آزادي	١٩۵
١١۶	**د غير مسلمو نيوکه او انتقاد:** آيا په اسلام کې د بيان ازادي شته او که نه ؟ او که شته نو سلمان رشدي ته ولې د مرګ سزا واورول شوه ؟	١٩۵
١١٧	**د غير مسلمو نيوکه او انتقاد:** په اسلام کې د بيان آزادي منحصره ده ؟	١٩٨
١١٨	مؤمنان د الله ﷻ د امر تابع دي او الله ﷻ د مسلمانانو د وينې توېدل په ناحقه باندې حرام کړي دي	١٩٨
١١٩	د بشري حقوقو د شعار ورکوونکو د انتقاداتو په اړه د اسلام د مبارک دين څخه نقلي دلايل	٢٠١
١٢٠	**خاتمه او د څېړنې مهمې پايلې**	٢٠٣
١٢١	**وړانديزونه**	٢٠٨
١٢٢	**د بحث اړوند ضميمې**	٢٠٩
١٢٣	○ د بشر د حقوقو نړيواله اسلامي اعلاميه (Universal Islamic Declaration of Human Rights)	٢٠٩
١٢١	○ د بشر د حقوقو نړيواله اعلاميه (Universal Declaration of Human Rights)	٢٢١
١٢٢	**مأخذونه او لړليکونه**	٢٢۵
١٢٣	○ د قرآن کريم د ايتونو لړليک	٢٢۶
١٢۴	○ د نبوي احاديثو لړليک	٢٣٠
١٢۵	○ د ژباړل شوو اعلامو لړليک	٢٣٢
١٢۵	○ د مأخذونو لړليک	٢٣٣

خاتمه او د څېړنې مهمې پایلې

1. ارتداد په لغت کې د یو شي څخه بېرته ګرځېدلو ، رجوع او شاتګ ته وایي ، او په اصطلاح کې د یو عاقل او بالغ مسلمان په خپله خوښه بیدون له کوم جبر او اکراه څخه ، د اسلام د دین څخه ګرځېدلو او د هغه کافر کېدلو ته ارتداد وایي.
2. مُرتد هغه چا ته وایي چې د ارتداد عمل یې تر سره کړی وي.
3. د ارتداد د صحت شرطونه شپږ دي: اسلام ، عقل ، بلوغ ، اختیار ، د کفر اراده او په ارتدادي قول یا فعل او عمل باندې پوهه.
4. د ارتداد ارکان په دوه ډوله دي چې یو یې عمومي ارکان دي او بل یې خصوصي ارکان دي ، چې په عمومي ارکانو کې یې شرعي رکن ، ادبي رکن او مادي رکن شامل دی ، او په خصوصي ارکانو کې یې جنایي هوډ (مقصد) او له اسلام څخه ګرځېدل شامل دي.
5. ارتداد په اقرار او شهودو سره ثابتیږي ، که چېرته یو مُرتد په خپله په ځان باندې اقرار وکړي او پخپله خوله باندې د ارتدا کلمات ووایي ارتداد یې ثابتیږي ، د شاهدانو په شهادت باندې هم ارتداد ثابتیږي ، چې د جمهورو فقهاؤ په نزد باندې دوه شاهدان او د امام اوزاعي له نظره په ارتداد کې هم لکه د زنا د حد په څېر د څلورو شاهدانو شاهدي ورکول اړین دي.
6. په نبوي عصر کې د امر مروان په نوم یوه ښځه مرتده شوې وه او توبه یې ونکړه ، ووژل شوه.
7. د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللهُ تعالی عنهُ د خپل خلافت په دور کې د زکات د منکرینو او مسلمة الکذاب په ضد باندې جهاد وکړو.
8. د حضرت عمر فاروق رضی اللهُ تعالی عنهُ د خپل خلافت په دور کې خپل ما مورین یې مؤظف کړل تر څو مرتدین توبې ته راوبلي او که توبه ونه کړي ،نو قتل یې کړي.
9. د حضرت عثمان رضی اللهُ تعالی عنهُ په د خپل خلافت په دور کې د یو مرتد څخه درې ځلې د توبې غوښتنه وکړه او کله چې هغه په دریم ځل هم له توبې کولو څخه انکار وکړو ، نو هغه یې وواژه. همدارنګه ابن مسعود رضی اللهُ تعالی عنهُ ته یې هم عین لارښوونه کړې وه.
10. د حضرت علی کرم الله وجهه د خپل خلافت په دور کې د مستور بن قبیصه څخه چې له اسلام څخه نصرانیت ته اوښتی ؤ او توبه یې ونه ویستله ، سر غوڅ کړو.
11. د خلفای راشدینو څخه وروسته هم د اسلامي دولت حکمرانانو مرتدین د ارتداد په سزا محکوم کړي دي.
12. په اوسني عصر کې هم مرتدین د ارتداد په سزا باندې محکوم شوي دي ، لکه سلمان رشدي مُرتد ته د ایران ولسمشر د مرګ سزا اعلان کړه ، همدارنګه عبدالرحمن پنجشیري چې کله مُرتد شو ، نو مخکې له دې څخه

چې نوموړی د ارتداد په سزا باندې ورسیږي ، نوموړي د ارتداد د سزا له وېرې څخه د عیسوي کلیساؤ په مرسته د ایتالیا د سفارت له لارې له افغانستان څخه غرب ته تېښته وکړه او فعلا هم له مسلمانانو څخه پټ ګرځي.

13. د ارتداد اسباب زیات دي چې مونږ دلته په څلورو ګروپونو ترتیب او تنظیم کړي دي ، د ارتداد عقیدوي اسباب ، د ارتداد قولي اسباب ، د ارتداد عملي اسباب او د ارتداد هغه اسباب کوم چې د یو شرعي عمل په ترک کولو سره را منځ ته کیږي.
14. د مرتد وینه مباح ده او مرتد مباح الدم دی ، جنازه یې نه کیږي او د مسلمانانو په هدیره کې نه خښ کیږي.
15. د مسلمانانو مشر (خلیفه ، پاچاه ، رئیس ، حاکم) او یا د هغه نائب به په مرتد باندې ټاکلې سزا تطبیقوي. که چېرته مرتد نارینه وي ، قتل کیږي ، او که چېرته مرتده ښځینه وي ، حبس یا بندي کیږي.
16. د امام ابو حنیفه رحمة الله علیه له نظره: د مرتد هغه مال چې د اسلام په حالت کې یې لاس ته راړوی دی د هغه مسلمانو ورثه ؤ ته ورکول کیږي ، او هغه مال چې یې د ارتداد په حالت کې لاس ته راوړی وي ، بیت المال ته مصادره او سپار ل کیږي.
17. د جمهورو فقهاؤ له نظره: د مرتد ټول مال مصادره کیږي.
18. د احنافو په نزد مرتده ښځه نه وژل کیږي بلکې بندي کیږي او هره ورځ به ورته اسلام وړاندې کیږي تر څو یا بېرته مسلمانه او آزاده شي او یا په محبس کې مړه شي ، په دلیل د: « لاتقتلو امرأة ولا ولیدا ».
19. د امام کرخي په نزد ، مُرتده ښځه باید هره ورځ په محبس کې یوه قمچینه هم وهل کیږي.
20. د امام شافعي په نزد ، مرتده ښځه د مرتد نارینه په څېر وژل کیږي ، له وجهې د عموم د حدیث چې: « مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ » [1]
21. که یو سړی یا یوه ښځه مُرتده شي ، د ارتداد د عمل په تر سره کولو سره یې فورا یو له بل سره علاقه قطع کیږي ، یعنې په سړي باندې خپله هغه ښځه چې په شرعي ډول یې په نکاح کړې یې ده ، طلاقه کیږي.
22. د مُرتد سره د بلې ښځې نکاح هم نه کیږي ،دا ځکه چې اسلامي شریعت د مُرتد د قتل حکم کړی دی.
23. که یو سړی مُرتد شي او د ارتداد څخه وروسته بېرته مسلمان شي ، نو په دغه صورت کې د نکاح اختیار له ښځې سره دی ، که د هغې ښځې خوښه وي نو د نکاح عقد به تجدیدا صورت نیسي او د نکاح په صورت کې به مهر هم ورکوي ، او که د دغې ښځې خوښه نه وي نو نکاح فاسده ده او تجدید د نکاح هم صورت نه نیسي او د دواړو تر منځ جدایي او بېلتون را منځ ته شو.
24. د مرتد ذبیحه او حلاله حرامه ده ځکه چې ایمان نلري.
25. امام حسن بصري رحمة الله علیه وایي چې: د مُرتد څخه د توبې غوښتنه نده پکار بلکې فی الفور ووژل شي.

---

[1]: صحیح البـــخاری: ، ج ۶ ، ص ۲۵۳۷ ، د حدیث شمېره ۶۵۲۴

26. امام ابو حنیفه رحمة الله علیه وايي چې: فی الحال ترينه د توبې غوښتنه واجب نده ، بلکې د حاکم لخوا به وژلی شي ، اما که په خپله د توبې غوښتنه وکړه نو درې ورځې وخت به ورته ورکړل شي.
27. د احنافو په نزد باندې مستحب دی چې مُرتد ته درې ورځې وخت د توبې لپاره ورکړل شي او په محبس کې د درې ورځو لپاره بندي شي او هره ورځ به ورته په محبس کې اسلام وړاندې کیږي.
28. صاحبینو (امام ابو یوسف او امام مُحَمَّد رحمهما الله علیهما) ویلي دي چې: اګر که مُرتد وخت ونه غواړي ، درې ورځې وخت ورته د توبې ویستلو لپاره مستحب دی.
29. امام مالک رحمة الله علیه وايي چې: د توبې غوښتنه ترې واجب ده ، که چېرته فی الحال یې توبه وویستله نو توبه یې صحیح ده ، او که فی الحال یې توبه ونه ویستله نو درې ورځې وخت باید ورته ورکړل شي ، که چېرته یې د درې ورځو په جریان کې توبه وویستله صحیح ده ، او که د درې ورځو په جریان کې یې توبه ونه ویستله نو واجب القتل دی او باید ووژل شي.
30. امام شافعي رحمة الله علیه وايي چې: د توبې غوښتنه ترې واجب ده او په وخت ورکولو کې ترې هم دوه قوله دي: قوي قول یې دا دی چې که مُرتد په خپل ارتداد باندې کلک ولاړ وي او وخت وغواړي نو باید وخت هم ورنکړل شي او باید فورا ووژل شي.
31. امام احمد بن حنبل [رحمة الله علیه] وايي چې: په یو قول کې د امام مالک رحمة الله علیه سره ملګری دی او په بل قول کې د توبې غوښتنه واجب نه ګڼي او په وخت ورکولو کې هم د ده په مذهب کې اختلاف دی چې آیا درې ورځې وخت ورکول واجب دي او که نه.
32. علامه أبي عبدالله قرطبي [رحمة الله علیه] وايي چې: انه یستتاب مائة مرة.
33. حضرت عطاء بن أبي رباح وايي چې: د مُرتد تیر حالت ته باید ولیدل شي: که چېرته په اسلام کې زیږېدلی ؤ یعنې مور او پلار یې مسلمانان ؤ او بیا مُرتد شي نو د هغې شخه به د توبې غوښتنه نه کیږي بلکې مخامخ به ورته د مرګ سزا ورکول کیږي ، او که چېرته کافر مسلمان شوی وي او بیا مُرتد شي نو له هغه شخه به د توبې غوښتنه کیږي او ورته وخت ورکول پکار دي.
34. امام سفیان ثوري [رحمة الله علیه] وايي چې: مُرتد به بندیخانې ته واچول شي او ټول عمر به ترینه د توبې غوښتنه کولی شي ، نوموړي دا قول د امام ابراهیم نغعي [رحمة الله علیه] شخه اخیستی دی.
35. د توبې لپاره د وخت او زمان اندازه یا مهلت: مرتد ته درې ورځې وخت دی چې توبه وباسي او بیرته مسلمان شي ، یُستتابُ المُرتدُ ثلاثا

- د احنافو فقهاؤ په نزد: د مُرتد لپاره درې ورځې وخت دی چې توبه وباسي ، اما دغه درې ورځې وخت ضروري او لازمي ندی بلکې استحسانا مستحب دی.

- د امام شافعي رحمة الله عليه او امام مالک رحمة الله علیه په نزد: د مُرتد د توبې لپاره درې ورځې وخت واجب دی چې باید مُرتد ته دغه درې ورځې وخت ورکړل شي او پیشنهاد ورته ورکړل شي چې هغه توبه وباسي.

36. د استتابې څخه مخکې د مُرتد وژل مکروه دي ، باید ونه وژل شي ، او ورته وخت ورکړل شي ، که چېرته مُرتد په دغه درې ورځو کې ایمان را نه وړلو بیا پرې د ارتداد حد جاري کیږي.

37. د افغانستان د اساسي قانون دریمه ماده حکم کوي چې په افغانستان کې هېڅ قانون نشي کولای چې د اسلام دین سره په مخالفت کې وي ، چې د په دغه ماده کې د اسلام مبین دین ته ښه درناوی شوی دی او دغه مادې زمونږ د هېواد اساسي قانون ته د اسلامي شریعت په رڼا کې یوه خاصه ښکلا ورکړې ده.

38. د افغانستان د اساسي قانون ۱۳۰ مه ماده داسې حکم کوي چې: محکمې تر غور لاندې قضایاوو کې د دې اساسي قانون او نورو قوانینو حکمونه تطبیقوي ، که د غور لاندې قضایاوو له جملې څخه د کومې قضیې لپاره په اساسي قانون او نورو قوانینو کې حکم موجود نه وي ، محکمه د حنفي فقهې د احکامو له مخې او به هغو حدودو کې دننه چې دې اساسي قانون ټاکلي ، قضیه په داسې ډول حل او فصل کوي چې عدالت په ډېره ښه توګه تأمین کړي.

39. د افغانستان د اساسي قانون ۱۳۰ مې او ۱۳۱ مې مادې د قانون مسکوت عنه مسایل اسلامي فقهې ته راجع کړې دي او حنفي فقه یې خپل اعلی مصدر ګرځولی دی.

40. د افغانستان د جزاء قانون لومړی ماده داسې حکم کوي چې: دا قانون تعزیري جرمونه او جزاګانې تنظیموي د حدودو ، قصاص او دیت د جرمونو ارتکاب کوونکي د اسلامي شریعت د حنفي فقهې د حکمونو سره سم مجازات کیږي.[2]

41. ارتداد د شرعي حدودو څخه یو حد دی او ارتداد کوونکی مُرتد ګڼل کیږي کوم چې په اسلامي ټولنه کې یو ملي جرم او خیانت دی ، نو د افغانستان د جزا په قانون کې جرایمو ته سزا ګانې ټاکل شوي دي ، او د افغانستان د جزا قانون د حدودداتو اړوند جرایمو ته د اسلامي شریعت د حنفي فقهې مطابق سزا ټاکلې ده ، کوم چې د مرتد قتل دی.

42. د مُرتد دنیوي عقوبت: د مُرتد دنیا خرابه ده ، ټول امور یې په تعلیق ولویږي ، او که توبه ونه باسي نو په دنیا کې به یې په حال ، مال او اولاد کې به یې منفي تغیرات راځي: د عدم استتابې (توبه کولو) په صورت کې به د خپل کړي عمل (ارتداد) په شرعي سزا باندې رسیږي (قتل کیږي)، د نکاح عقد یې باطل کیږي ، اولاد به ورڅخه جدا کیږي ، د اسلام مال یې مسلمانو ورثه ؤ ته میراث او د ارتداد مال یې فیء او بیت المال ته تسلیمیږي ، په اجتماعي لحاظ به ورسره د خلکو اړیکې پرې کیږي ، خلک به ور څخه نفرت کوي او منفور به وي.

---

2 : **د افغانستان د جزا قانون** ، لومړی جلد ، لومړۍ ماده

43. د مُرتد اخروي عقوبت: د مُرتد آخرت خراب دی ، ټول نیک اعمال یې بې ځایه دي ، او ورته به عذاب ورپه برخه کیږي چې د همیشه لپاره به په جهنم کې وي.
44. Human Rights یا د بشر حقوقو تعریف د غرب له نظره: د بشر حقوق هغه ټول امتیازات او اساسي حقوق دی چې ټول انسانان یې د انسانولۍ له امله لري او حق یې دی چې ویې لري.
45. Human Rights یا د بشر حقوقو تعریف د اسلام له نظره: د بشر حقوق د انسان د فطرت د برخاسته اصولو مجموعه ده چې الله ﷻانسان ته ورکړي دي چې د هغې هدف په ټولنه کې د انساني کرامت ساتل او د اجتماعي عدالت تأمینول دي.
46. د بشر د حقوقو په نړیواله اسلامي اعلامیه کې اساسي حقوق او عمومی آزادي ګانې د اسلام د دین جز دی ، چې د بشر د حقوقو د نړیوالې اسلامي اعلامیې په لومړۍ ماده کې بشر په کلي شکل سره یوه کورنۍ ده چې د الله ﷻبندګۍ او د یو پلار حضرت آدم علیه السلام اولاده دي ، هغوی یې سره یو ځای کړي دي او ټول انسانان د انساني کرامت ، له لحاظه بیدون له کوم تبعیض څخه سره مساوي دي.ټول مخلوقات د الله ﷻپیدا دي او الله ﷻ ته تر ټولو مخکې هغه دی چې تقوا او پرهېزګاري کوي.
47. د بشر د حقوقو د نړیوالې اعلامیې او د بشر د حقوقو د نړیوالې اسلامي اعلامیې تر منځ اختلافي موارد: اسلامي فقهې سره د بشر د حقوقو د نړیوالې اعلامیې صریح اختلاف په دوه مواردو کې موجود دی: د بشر د حقوقو ۱۶ مه ماده: د زوجیت موضوع ده او هغه دا چې په اسلامي فقه کې مسلمانه ښځه کولای شي چې یواځې مسلمان خاوند سره نکاح وکړي چې په آینده کې د مسلمانې ښځې او مسلمان خاوند تر منځ دېر ښه ژوند مخ پر وړاندې ځي. د بشر د حقوقو ۱۸مه ماده: په ۱۸ مه ماده کې فکري ، اعتقادي ، دیني او مذهبي آزادۍ مطرح شوي دي چې د اسلام مبارک دین کې دغه ټولې تائید شوي دي چې د کائیناتو څښتن قرآن کریم کې په دغه هکله فرمایلي دي: لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ. ژباړه: د دین په قبلولو کې هېڅ نوع زور او جبر نشته. اما د اختلاف نقطه دا ده چې د اسلام په مبارک دین کې د داخلېدلو څخه وروسته بیا شخص اجازه نلري چې نورو منسوخو او یا باطلو ادیانو ته مخه کړي کوم چې د ارتداد په نامه سره یادیږي حال دا چې د بشر د حقوقو نړیواله اعلامیه د دغه مورد په خلاف وضع شوې ده مګر دغه موضوع ته د اسلام مبارک دین خاصه پاملرنه کړې ده او خپل پیروان نه پریږدي چې له برحق دین څخه ناحقه ادیانو ته مخه کړي او په اسلامي ټولنه کې حرج او مرج رامنځته کړي او په دغه شان ملي خیانت سره اسلامي نظام ړنګ شي.
48. د اسلامي شریعت سره د بشر د حقوقو د نړیوالې اعلامیې د اختلاف د شک موارد د بشر د حقوقو د نړیوالې اعلامیې په ۲ ، ۵ ، ۱۶ او ۱۸ مه ماده کې موجود دی.
49. اسلام په زوره باندې هېڅ څوک هم ندی مجبور کړی چې دغه دین ته دې حتما مخه کړي ، الله ﷻپه خپل سپېڅلي کلام قرآن کریم کې په دغه هکله فرمایلي دي: لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ .

50. په اسلام کې د بیان آزادي شته خو د بیان آزادي مطلقه نده ، بلکې د بیان آزادي د چوکاټ په داخل کې ده.

وړاندیزونه

دغه علمي او تحقیقاتي موضـــوع په اړوند کوم چې مونږ د ارتداد احکام د اســـلامي فقهې او د افغانســـتان د نافذه قوانینو له نظره تر عنوان لاندې په فقهي او قانوني شکل سره په هر اړخیز ډول سره د هېواد په رسمي ژبه (پښتو) باندې وڅېړله ، په لاندې ډول سره وړاندیزونه کوم:

1. د افغانســتان اســلامي جمهوريت د چارواکو څخه مو هیله دا ده چې د ارتداد په هکله معلومات تر لاســه کړي ، د دغه ناوړه عمل په ســزا باندې ځانونه وپوهوي او د دغه ســتر جرم مرتکبینو (مرتدینو) ته د عدلي او قضــایي ارګانونو له قانوني پرېکړې څخه وروســته ، د عدم اســتتابې په صــورت کې ، د اســلامي شــریعت او د افغانستان د نافذه قوانیون له نظره ، قانوني سزا ورکړي.
2. د افغانســتان اســلامي جمهوريت د لوړو زده کړو وزارت ته مو وړاندیز دا دی چې د هېوادوالو د علمي کچې د لوړوالي لپاره د دوکتورا او ماســترۍ برنامې نورې هم زیاتې کړي او کومې برنامې چې پیل شــوې دي هغه دي نورې هم بډایه او تقویه کړي.
3. د سلام پوهنتون د فقهې او قانون څانګې د ماسترۍ برنامې ته وړاندیز کوم چې محصلینو ته د ماسترۍ د پروګرام په پای کې د تیزس لیکلو او تحقیق لپاره داســې معاصــر موضــوعات انتخاب کړي کومو ته چې زمونږ په ټولنه کې اړتیا موجوده ده او په اوسني عصر کې زمونږ د هېوادوالو پوښتنو ته ځواب ووایي او د ټولنې اړتیا پرې پوره شي ، البته بهتره به وي چې هم د موضوع فقهي او هم یې قانوني اړخ وڅیړي.
4. د هېواد علمای کرامو ته مو وړاندیز دا دی چې د ارتداد د مهمې موضوع په هکله د افغانستان نجیب ولس ته اړین معلومات ورکړي تر څو د ټولنې افراد د ارتداد د جرم څخه خوندي پاتې شي.
5. د افغانســتان مسلمان او متدین ولس ته مو وړاندیز دا دی چې د دغه اثر په لوستلو سره خپله علمي تنده ماته کړي او د ارتداد د ناوړه عمل څخه ځان وساتي او په خپل سپېڅلي دین (اسلام) باندې منګلې کلکې کړي او د اسلام د دښمنانو د دسیسو ښکار نشي.

د مأخذونو لړلـــــيک

القرآن الكريم

تفاســـير:

عزيزُ التفاسير: مؤلف: أبو حذيفه مولوى سلطان عزيز "عزيز" ، ناشر دارالكنوز العلمية

تفسير ايوبي حنفي: مؤلف: مولانا مُحَمَّد عبيدالله الايوبى "الحنفي" ، طبع مكتبة القرائة والتجويد

تفسير يسير مشهور په فوقُ اليسير: تصنيف: مولوي مُراد علي صاحب ، طبع مكتبه القرآن والتفسير

د قرآنكريم ژباړه: مؤلف: مولوى قيام الدين "كشاف" ، د افغانستــان د اســلامي جمهوريت د علماؤ د شورا رئيس

نور مــــنابـع:

1. **ابن عابدين**: مُحَمَّد أمين بن عمر بن عبدالعزيز الدمشقي ، ناشر: دارلفكر لطباعة والنشر ، بيروت ، د چاپ كال ١٤٢١ هـ ق
2. **اتحاف الجماعة بما جاء فى الفتن والملاحم وأشراط الساعة**: محمود بن عبد الله التويجري ، ناشر: موقع رسالة الاسلام http://www.resaltalislam.org
3. **اختلاف الفقهاء**: مُحَمَّد بن جرير بن يزيد بن كثير بن غالب الآملي ، أبو جعفر الطبري ، ناشر: دارالكتب العلمية ، موقع مكتبة المدينم الرقمية ، http://www.raqamiya.org
4. **اسعاف المؤمنين بنصرة خاتم المرسلين**: مُحَمَّد بن صالح بن مُحَمَّد العثيمين
5. **اسلامي عقيده**: پوهندوى مولوي مُحَمَّد شريف عثماني ، د ننگرهار پوهنتون د شرعياتو د پوهنځي استاد
6. **أسنى المطالب فى شرح روض الطالب**: شيخ الإسلام / زكريا الأنصاري ، دار النشر : دار الكتب العلمية ، بيروت ، لومړى چاپ ، ١٤٢٢ هـ
7. **اصول الدين**: جمال الدين احمد بن مُحَمَّد بن محمود بن سعيد ، الناشر: دار البشائر الاسلامية ، بيروت ، لومړى چاپ
8. **اطراف الغرائب والافراد**: أبى الفضل مُحَمَّد بن طاهر المقدسى ، دارالكتب العلمية
9. **اعتقاد أهل السنة**: للامام أبوبكر بن قاسم الرحبى
10. **أعلام السنة المنشورة لاعتقاد الطائفة الناجية المنصورة**: حافظ بن أحمد الحكيمي ، تحقيق حازم القاضي ، ناشر: وزارة الشؤون الإسلامية والأوقاف والدعوة والإرشاد - المملكة العربية السعودية ، دويم چاپ ، ١٤٢٢ هـ ق
11. **الابطال النظرية الخلط بين دين الاسلام**: أبوبكر بن عبد الله أبو زيد ، ناشر: لومړى چاپ ١٤٢١ هـ
12. **الاحكام**: على بن أحمد بن سعيد بن حزم الظاهري
13. **الارواء الغليل**: للالباني
14. **الاشباه والنظائر**: شيخ زين العابدين بن ابراهيم بن نجيم ، ناشر: دارالكتب العلمية ، بيروت ، لبنان

15. **الاعتقاد والهداية الى سبيل الرشاد على مذهب السلف و أصحاب الحديث:** أحمد بن الحسين البيهقي ، ناشر: دار الأفاق الجديدة ، بيروت ، لومړی چاپ ، ۱۴۰۱ ه
16. **الأعلام:** قاموس تراجم الأشهر الرجال والنساء من العرب والمستعربين والسمتشرقين ، دارالعلم للملايين ، لخير الدين بن محمود بن مُحَمَّد بن علي بن فارس الزركلي الدمشقي ، ۱۵ چاپ ، کال ۲۰۰۲ م ، بيروت ، لبنان
17. **الاقتصاد في أن الكفر يكون باالقول أو الفعل:** په دغه نوم باندې څو علماؤ کتابونه ليکلي دي او د ارتداد د موضوع څخه يې پکې يادونه کړې ده ، چې مونږ ترې د دغه کتاب په څېړنه کې ترې ګټه اخيستې او د هر عالم د کتاب حواله مو بېله ورکړې ده:
الاقتصاد في أن الكفر يكون باالقول أو الفعل: للامام اهل السنة أحمد بن حنبل
الاقتصاد في أن الكفر يكون باالقول أو الفعل: للامام عبدالله بن مُحَمَّد
الاقتصاد فى أن الكفر يكون باالقول او الفعل: شيخ احمد بن ابراهيم بن عيسى السديرى
الاقتصاد فى أن الكفر يكون بالقول او الفعل: سليمان بن مُحَمَّد بن عمر البجيرمى ، ناشر: دار كتب معرفة ، بيروت ، دويم چاپ ، ۱۴۰۴ ه
الاقتصاد فى أن الكفر يكون بالقول او الفعل: مُحَمَّد بن احمد المعروف بالشيخ عليش ، دار معرفة ، بيروت
الاقتصاد في أن الكفر يكون باالقول أو الفعل: منصور بن يونس البهوتى حنبلى
18. **الاقناع:** مُحَمَّد بن احمد الشربيني شمس الدين ،
19. **الأم:** لأبو عبدالله مُحَمَّد بن إدريس الشافعي ، ناشر: دارلمعرفة ، بيروت ، ۱۳۹۳ ه
20. **البحر الرائق شرح كنز الدقائق شرح كنز الدقائق:** زين الدين بن ابراهيم بن مُحَمَّد ابن نجيم الحنفى ، ناشر: دارالمعرفة ، بيروت ، لومړی چاپ ، ۱۴۲۲ ه
21. **البيان والتحصيل والشرح والتوحيد ولتعليل لمسائل المستخرجه:** لأبو وليد مُحَمَّد بن أحمد بن رشد القرطبى ، دارالغرب الاسلامى ، بيروت ، لبنان ، د چاپ کال ۱۴۰۸ ه ق
22. **الثمر المستطاب:** مُحَمَّد ناصرالدين الباني ، ناشر غراث للنشر ، لومړی چاپ
23. **الجامع الصغير** : للامام محمد بن حسـن الشــــيبانى ، ناشر: دار معرفة ، بيروت ، لومړی چاپ
24. **الجامع الصغير:** لعبدالحى لكنوى ، ناشر: دار معرفة ، بيروت
25. **الجامع الصغير و زيادته:** مُحَمَّد ناصر الدين البانى ، الناشر: المكتب الاسلامي
26. **الجمع بين الصحــيحين البخـارى و مســلم:** مُحَمَّد بن فتوح الحميدي ، ناشر: دار ابن حزم ، لبنان ، بيروت ، دويم چاپ ، ۱۴۲۳ ه ق
27. **الحاوى الكبير الماوردي:** علامة أبو الحسن علي بن مُحَمَّد بن حبيب الماوردى ، ناشر: دار الفكر .بيروت ، لومړی چاپ ، ۱۴۱۹ ه ق
28. **الخرشي:** أبو عبد الله مُحَمَّد بن عبد الله الخرشي ، د چاپ کال ۱۳۱۷ه ق. شرح على مختصر خليل (حاشية الخرشي) ناشر: بولاق. المطبعة الاميرية
29. **الدر المختار:** ناشر: دارالفكر ، بيروت ، د چاپ کال ۱۳۸۶ ه ق
30. **السلسلة الصحيحة المجلات كاملة:** مُحَمَّد ناصر الدين الباني

31. **السنن الكبرى للنسائي:** حافظ أبی عبدالرحمن احمد بن شعيب بن علی ابن سنان النسائي ، ناشر: دار کتب معرفة ، بيروت

32. **الشرح الكبير:** شمس الدين أبی الفرج عبدالرحمن بن الشيخ لالمام العامل الزاهد أبی عمر مُحَمَّد بن أحمد بن قدامة المقدسي ، ناشر: دارلمعارف ، القاهرة

33. **الشفاء فی تعريف حقوق المصطفی:** لأبوالفضل عياض بن موسی بن عياض بن عمون اليحصبي السبتي ، ناشر: دار کتب معرفة ، بيروت ، دويم چاپ ۱۴۱۳ ھ ق

34. **الصارم المسلول:** شيخ الاسلام ابن تيميه رحمة الله عليه ، طبع نشر السنة ، ملتان

35. **العقيدة الطحاوية:** للامام ابي جعفر احمد بن مُحَمَّد الطحاوي الحنفی

36. **الفتاوی العالمکيرية المعروفة بالفتاوی الهندية:** للعلامة الهمام مولانا الشيخ نظام و جماعة من علماء الهند الاعلام وبهامشه فتاوی قاضيخان والفتاوی البرازية ، طبع دارالاحياء التراث العربی

37. **الفقه الاسلامي و أدلته:** لاستاذ الدكتور وهبة الزحيلی ، عضو المجامع الفقهية العالمية ، ناشر: مكتبة علوم اسلامية ، بشاور

38. **الفقه الأكبر:** للامام الأعظم أبی حنيفة النعمان بن ثابت الكوفي ، ناشر: دار کتب معرفة ، بيروت

39. **الفوائد الفقهية فی تراجم الحنفيه:** لمحمد عبدالحی اللكنوی ، المكتبة الحقانية ، بشاور

40. **القاموس الفقهي لغة و اصطلاحا:** لسعدي أبو حبيب ، المتوفی ۱۳۹۷ ھ ، دارالفکر د مطبعې چاپ ، کال ۱۴۲۴ ھ ق ، دمشق ، سوريه

41. **المبسوط:** لشمس الدين أبو بكر مُحَمَّد بن أبی سهل السرخسي ، ناشر: دارالفكر للطباعة والنشر والتوزيع ، بيروت ، لبنان ، لومړی چاپ ، ۱۴۲۱ ھ ق

42. **المحلی:** علی بن أحمد بن سعيد بن حزم الظاهري ، ۴۵۶ ھ ق ، لومړی چاپ

43. **المخلص الفقهي:** لصالح بن فوزان بن عبد الله الفوزان ، ناشر : دار العاصمة ، الرياض ، المملكة العربية السعودية ، لومړی چاپ ، ۱۴۲۳ ھ ق

44. **المستدرك علی الصحيحين:** مُحَمَّد بن عبدالله أبو عبدالله الحاكم النيسابوري ، ناشر: دارالكتب العلمية ، بيروت ، لومړی چاپ ، ۱۴۱۱ ھ ق

45. **المسند الموضوع الجامعة لكتب العشرة:** صهيب عبدالجبار ، مسکن مدينة المنورة

46. **المعجم الكبير:** سليمان بن أحمد بن أيوب القاسم الطبرانی ، ناشر: مكتبة العلوم والحكم ، الموصل ، دويم چاپ ، ۱۴۰۴ ھ ق

47. **المعجم صغير:** أبی القاسم بن أحمد الطبرانی ، ناشر: مكتبة العلوم والحكم ، الموصل ، دويم چاپ ، ۱۴۰۴ ھ ق

48. **المغني:** أبی مُحَمَّد عبدالله بن احمد بن مُحَمَّد الشهير ابن قدامة المقدسي ، القاهرة ، مكتبة القاهرة. ناشر: دارالفكر ، بيروت ، لومړی چاپ ، ۱۴۰۵ ھ ق

49. **المفصل فی شرح حديث من بدل دينه فاقتلوه:** علي بن نايف الشحود

50. **الموسوعة الفقهية:** وزارت الاوقاف والشئون الاسلامية ، الكويت ، الناشر: دارالسلاسل ، الكويت ، دويم

چاپ ، ۱۴۰۴ هـ ق
51. **الموطا:** لامام مالک بن أنس أبو عبدالله الأصبحي ، ناشر: داراقلم ، دمشق ، لومړی چاپ ، ۱۴۱۳ هـ ق
52. **الوجيز فى اصول الفقه:** دکتور عبدالکريم زيدان ، ناشر: مکتبه فاروقيه ، د چاپ کال ۲۰۰۴ م
53. **الهداية فى شرح البداية:** أبي الحسن علي بن أبي بكر بن عبد الجليل الرشداني المرغيناني ، المكتبة الرشيديه ، د چاپ کال ۱۴۳۵ هـ
54. **بدائع الصنائع فى ترتيب الشـرايع:** للامام علاء الدين أبى بكر بن مسـعود الكاسـاني حنفى رحمة الله عليه المقلب بمُلک العلماء ، ناشر: دار الکتب العلمية ، بيروت ، لومړی چاپ ، ۱۴۰۶ هـ ، او ناشر : دار العلم للملايين ، پنځلسم چاپ.
55. **بلوغ المرام من أدلة الأحكام:** أحمد بن علي بن مُحَمَّد الكناني العسقلاني ، أبو الفضل شهاب الدين ابن حجر عسقلاني ، لأحمد بن علي بن مُحَمَّد الكناني العسقلاني ، شرح بلوغ المرام ، ناشر: انترنيت, موقع الشبكة الاسلامية.
56. **په اسـلام کې د بشـځو حقوق:** د افغانستان اسلامي جمهوريت ، د ارشاد حج او اوقافو وزارت رسمي رساله
57. **تاريخ الأمم والملوک:** مُحَمَّد بن جرير الطبري أبو جعفر ، ناشر: دارالكتب العلمية ، بيروت ، لومړی چاپ ، کال ۱۴۰۷ هـ ق
58. **تاريخ الخلفاء:** جلال الدين عبدالرحمن ابن ابى بكر السيوطى ، طبع مكتبة خير كثير ، دريم چاپ ، ۱۴۰۹ هـ ق
59. **تاريخ الطبرى:** أبي جعفر مُحَمَّد ابن جرير الطبري ، المتوفى سنة ۳۱۰ هـ ق ، طبع دارلكتب العربي سنة ۱۳۵۷ هـ ق ، لومړی چاپ
60. **تحفة الأشراف بمعرفة الأطراف:** جمال الدين أبو الحجاج يوسف بن عبدالرحمن المزى ،ناشر: دارالكتب لأيلامى و الدارالقييمة
61. **تحفة الفقهاء:** علاء الدين السمرقندي ، ناشر: دار الکتب العلمية ، بيروت ، لومړی چاپ ، ۱۴۰۵ هـ ق
62. **تسـهيل الطـحاوي شـرح عقيدة الطـحاوي:** مولانا مفتى احســان الله شـائق ، د جامعة الرشيد د عاليه درجې استاد او د دارالافـتاء مشر
63. **تشـريع الجنائي الاسلامي مقارنا باالقانون الوضعي:** عبدالقادر عودة ، ناشر: دارالکتب العلمية
64. **تهذيب شرح عقيدة الطحاويه:** دکتور مُحَمَّد صلاح الصاوي
65. **جامع الحديث:** أبو نعيم آحمد بن عبدالله بن أحمد بن اسحاق بن موسى بن مهرا الأصبهاني ، الناشر: دارالوطن للنشر ، الرياض ، لومړی چاپ ، کال ۱۴۱۹ هـ ق.
66. **حاشيه ابن عابدين:** فقه أبو حنيفة ، مؤلف: مُحَمَّد أمين بن عمر بن عبدالعزيز الدمشقي ، ناشر: دارلفکر لطباعة والنشر ، بيروت ، ۱۴۲۱ هـ ق
67. **حاشية الجمل على المنهج:** لشيخ الاسلام ذكريا ، ناشر: دارالمعرفة ، بيروت
68. **حاشية البجيرمي على شرح منهج الطلاب** (التجريد لنفع العبيد): لسليمان بن عمر بن مُحَمَّد البجيرمي ، ناشر: المكتبة الإسلامية ، دريم چاپ
69. **حاشية الجمل على المنهج:** لشيخ الاسلام ذكريا ، ناشر: دارالمعرفة ، بيروت

70. **حاشية الرملي:** شمس الدين مُحَمَّد بن ابي العباس احمد بن حمزة بن شهاب الدين الرملي ، ناشر: بیروت. دار الفكر. دریم چاپ ۱۴۰۸ هـ ق
71. **حاشية قليوبي:** شهاب الدين أحمد بن أحمد بن سلامة القليوبي ، ناشر: دارلفكر ، ۱۴۱۹ هـ ق
72. **حقوق بشر مقايسوي:** دوكتور شريعتي ، د سلام پوهنتون د حقوقو د پوهنځي رئيس او استاد.
73. **د اسلام عقيدوي نظام:** شيخ القرآن والحديث مُحَمَّد ضياء الله حكيمى
74. **د اسلامي عقيدې اساسات:** پوهندوى مولوى مُحَمَّد شريف رحماني
75. **د افغانستان اساسي قانون** (د ۱۳۱۰ هـ ش كال اساسي قانون)
76. **د افغانستان اساسي قانون** (د ۱۳۵۵ هـ ش كال اساسي قانون)
77. **د افغانستان اساسي قانون** (د ۱۳۵۹ هـ ش كال اساسي قانون)
78. **د افغانستان اساسي قانون** (د ۱۳۸۲ هـ ش كال اساسي قانون/اوسنى اساسي قانون)
79. **د افغانستان اساسي نظامنامه** (د ۱۳۰۳ هـ ش كال اساسي قانون)
80. **د افغانستان د جزا قانون:** د افغانستان اسلامي جمهوري دولت ، د عدليې وزارت ، رسمي ګڼه.
81. **د ايمان اركان حقيقت او نواقض:** دكتور مُحَمَّد نعيم ياسين ، ژباړه: مولوى فريد احمد صمدي
82. **د بشر حقوق:** دوكتور فيض الرحمن فيضي ، د حقوقو او سياسي علومو استاذ ، د چاپ كال ۱۳۷۹
83. **د بشر د حقوقو نړيواله اسلامي اعلاميه Universal Islamic Declaration of Human Rights**
www.ketabtoon.net/article/show/139211
84. **د بشر د حقوقو نړيواله اعلاميه Universal Declaration of Human Rights**
www.ketabtoon.com//books/204
85. **د حقوقي اصطلاحاتو قاموس:** د كابل پوهنتون ، د حقوقو او سياسي علومو پوهنځى ، د چاپ كال ۱۳۸۷ هـ ق
86. **د عبدالرحمن بابا ديوان:** عبدالرحمن بابا رحمة الله عليه ، د پښتو ژبې صوفي او خوږ ژبى شاعر ، د چاپ كال ۱۳۸۵ هـ ق
87. **رد المختار على الدر المختار** شرح تنوير الأبصار فقه أبو حنيفة (حاشيه): ناشر: دارلفكر لطباعة والنشر ، بيروت ، ۱۴۲۱ هـ ق
88. **الدر المختار:** ، ناشر: دارالفكر ، بيروت ، ۱۳۸۶
89. **رسائل ابن حزم:** على بن أحمد بن سعيد بن حزم الظاهري
90. **رفع الحاجب عن مختصر ابن الحاجب:** لتاج الدين أبي النصر عبد الوهاب بن علي بن عبد الكافي السبكي ، ناشر: عالم الكتب ، لبنان ، بيروت ، لومړى چاپ ، ۱۴۱۹ هـ
91. **سبل السلام فى شرح بلوغ المرام:** للامام مُحَمَّد بن اسماعيل الامير اليمينى الصنعانى ، ناشر: دارالحديث ، مصر ، لومړى چاپ
92. **سنن ابن ماجه:** لأبي عبدالله محمد بن يزيد ابن ماجة القزويني ، ناشر: دارالفكر ، بيروت
93. **سنن أبي داؤد:** لأبو داؤد سليمان بن الأشعث بن شداد الازدي السجستاني ، ناشر: دارالكتاب العربي ،

بیروت
94. **سنن الترمذی:** لامام ابو عیسی مُحَمَّد بن عیسی بن سورة السلمي الترمذي ، ناشر: دار احیاء التراث العربي ، بیروت ، ۱۳۹۵ ھ ق
95. **سنن الدار القطنی:** للامام شیخ الاسلام أبو الحسن علی بن عمر بن أحمد بن مهدی القطني البغدادی ، ناشر: دارامعرفة ، بیروت ، ۱۳۸۶ ھ ق
96. **سنن الصغری للبیهقي:** للامام الحافظ العلامة أبوبکر أحمد بن الحسین بن علي بن موسی الخسرو جردی البیهقي ، ناشر: مجلس دائرة المعارف النظامیة الکائنة فی الهند ببلدة حیدرآباد ، لومړی چاپ ، ۱۳۴۴ ھ ق ، المتوفی سنة ۴۵۸ ھ ق
97. **سنن الکبری للبیهقي:** لامام الحافظ العلامة أبوبکر أحمد بن الحسین بن علي بن موسی الخسرو جردی البیهقي ، ناشر: مجلس دائرة المعارف النظامیة الکائنة فی الهند ببلدة حیدرآباد ، لومړی چاپ ، ۱۳۴۴ ھ ق
98. **سنن النسائي الکبری:** لحافظ أبی عبدالرحمن احمد بن شعیب بن علی ابن سنان النسائي ، ناشر: مکتب المطبوعات الاسلامیة ، حلب ، دویم چاپ ، ۱۴۰۶ ھ ق
99. **شرح اعانة الطالبین علی حل الفاظ فتح المعین لشرح قرة العین بهمات الدین:** للأبي بکر ابن السید مُحَمَّد شطا الدمیاطی ، الناشر: دارالفکر للطباعة و النشر والتوضیع ، بیرت
100. **شرح السنة:** للامام البغوي
101. **شرح العقیدة الطحاویة:** خالد بن عبدالله بن مُحَمَّد المصلح
102. **شرح الممتع علی زاد المستقشع:** مُحَمَّد بن صالح بن مُحَمَّد العثیمین ، ناشر : دار ابن الجوزي ، لومړی چاپ ، ۱۴۲۲ ھ ق
103. **شرح زاد المستقنع:** منصور بن یونس بن صلاح الدین ابن حسن بن ادریس البهوتی ، ناشر: دروس صوتیة قام بتفریغها موقع الشبکة الإسلامیة
104. **شرح کتاب الفقه الأکبر:** للامام الهمام ناصر السنة و قامع البدعة الملا علی القاري الحنفی
105. **شعب الإیمان-البیهقی:** أبو بکر أحمد بن الحسین البیهقي ، **ناشر:** دارالکتب العلمیة ، بیروت ، لومړی چاپ ، ۱۴۱۰ ھ ق
106. **صحیح ابن حبان:** مُحَمَّد بن حبان بن أحمد أبو حاتم التمیمي البستي ، ناشر: مؤسسة الرسالة ، بیروت ، دویم چاپ ، ۱۴۱۴ ھ ق
107. **صحیح البخاری:** للامام أبو عبدالله محمد بن اسماعیل بن ابراهیم بن المغیرة الجعفی البخاری ، ناشر: دار ابن کثیر ، الیمامة ، بیروت ، دریم چاپ ، ۱۴۰۷ ھ ق
108. **صحیح فقه السنة و أدلته و توضیح مذاهب الأئمة:** لامام أبو مالک کمال بن السید سالم ، ناشر ، المکتبة الرشیدیة ، د چاپ کال ۱۴۳۴ ھ ق
109. **صحیح مسلم:** لامام مسلم أبو الحسن بن الحجاج القشیري النیشاپوري ، ناشر: بیروت, دار احیاء التراث العربي
110. **صحیح و ضعیف سنن أبی داؤد:** شیخ مُحَمَّد ناصر الدین البانی

111. **طبقات الفقهاء**: ابراهيم بن على بن يوسف الشيرازى ، دار الرائد العربى ، بيروت ، لبنان ، دويم چاپ ، د چاپ کال ۱۴۱۳ هـ ق ،
112. **عمدة القاري شرح صحيح البخاري**: لعلامة بدر الدين العيني الحنفي ، ناشر: ملفات و ورد من متلقى أهل الحديث او دارالفكر ، بيروت ، دويم چاپ ، د چاپ کال ۱۴۲۷ هـ ق
113. **فتح الباري شرح صحيح البخاري**: لأحمد بن علي ابن حجر ابو الفضل العسقلاني ، ناشر: بيروت ، دار الفكر.
114. **فتح القدير، شرح البداية**: لمحمد بن علي بن مُحَمَّد الشوكاني ، ناشر: دار ابن كثير ، دمشق ، لومړی چاپ ، کال ۱۴۱۴ هـ ق
115. **فقه السنة** ، السيد الياف الحافظ مُحَمَّد عبدالرحيم القارئ القشقرى ،طبع دارالكتب العربى ، بيروت
116. **قليوبي**: لشهاب الدين أحمد بن أحمد بن سلامة القليوبي ، ناشر: دارلفكر ، د چاپ کال ۱۴۱۹ هـ ق
117. **كتاب السير**: لعبدالغنى الغنيمى الدمشقى الميدانى ، ناشر: دارالكتاب العربي ، دريم چاپ ۱۴۰۵
118. **كشاف القناع**: منصور بن يونس بن صلاح الدين ابن حسن بن ادريس البهوتى ، لومړی چاپ
119. **كفري الفاظ او د هغو احكام**: مؤلف: مولانا مفتي عبدالشكور قاسمي ، ژباړه: ډاکتر کفايت الله وردک
120. **كنز العمال فى سنن الأقوال والأفعال**: للعلاءالدين على بن حسام الدين المتقى الهندى البرهان فوري ، طبع مكتبة التراث الاسلامى سنة ۱۳۹۰ هـ ق ، ناشر: مؤسسة الرسالة ، پنځم چاپ ، ۱۴۰۱ هـ ق
121. **لسان العرب**: للامام العلامة محمد بن مكرم بن منظور الأفريق المصري ، المتوفى سنة ۷۱۱ هـ ، طبع دار الاحياء التراث العربى ، مؤسسة التاريخ العربى ، بيروت ، لبنان ، ۱۴۰۱۳ هـ ق ، دويم چاپ
122. **مختصر اختلاف العلماء**: لأبي بكر أحمد بن علي الجصاص الرازي ، د چاپ کال ۳۷۰ هـ ق
123. **مسند ابي يعلى**: لأحمد بن علي بن المثنى التميمى الموصلى ، حافظ من علماء الحديث ، ناشر: دار معرفة ، بيروت
124. **مسند احمد بن حنبل**: لامام أبي عبدالله احمد بن مُحَمَّد بن حنبل حلال بن أسد ، ناشر: مؤسسة الرسالة ، دويم چاپ ، د چاپ کال ۱۴۲۰ هـ ق
125. **مسند الطيالسى**: لسليمان بن داؤد أبو داؤد الفارسي البصري الطيالسي ، من كبار حفاظ الحديث ، ناشر: دارامعرفة ، بيروت
126. **مصنف عبدالرزاق**: لأبو بكر عبد الرزاق بن همام بن نافع الحمير اليماني الصنعاني ، ناشر: المكتب الاسلامي ، بيروت ، دويم چاپ ، دچاپ کال ۱۴۰۳ هـ ق
127. **موارد الظمان الى زوائد ابن حبان**: نورالدين علي بن أبي بكر بن سليمان الهيثمي ، ناشر: دارالكتب العلمية
128. **نظام حقوقي افغانستان**: دوكتور عبدالحى علمي ، عضو كميته بين المللي حقوقي ، د چاپ کال ۱۳۷۸
129. **نهاية المحتاج الى شرح المنهاج**, ناشر: بيروت. دار الفكر ، الباب الثالث فى الشهادة على الدم
130. **نيل الأوطار**: مُحَمَّد بن علي بن مُحَمَّد بن عبدالله الشوكاني ، ناشر: دار معرفة ، بيروت ، لومړی چاپ ، ۱۴۱۳ هـ ق
131. **The preaching of Islam** مؤلف: تي ډبلو آرنولډ
132. **Literacy History of Presia,** Vol No. 1 مؤلف: اي جي براون

133. **A Short History of Islam**

134. **Statistic of the increase of major religions in the world,** Reaer's Digest 'Almanac' year book 1986

135. **The Plain Truth, magazine**

د انترنت ویبپاڼې Internet Websites

1. www.al-islam.com
2. www.ketabton.com
3. www.nytimes.com

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانۀ مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af